

Sønnen Lars Vik skriver biografi om Bjørg Vik:

- Det blir mer nært og avslørende når jeg som sønn skriver om henne

Bjørg Vik ville ikke dikte, men fortelle om det hun så rundt seg, og hennes dristige skildringer av erotikk, forhold og frihetslengsel skapte furore i samtida. Nå kommer sønnens historie om morens liv og forfatterskap.

 CHARLOTTE NAGELL

«**L**ars, kan du love meg en ting: Ikke skriv om meg før jeg er død,» sa Bjørg flere ganger de siste åra hun levde. Jeg syntes det var en merkelig formaning, for det hadde jeg ingen planer om. Da forlaget kontakta meg, og spurte om jeg ville skrive en biografi om Bjørg, ble jeg både skremt og smigra. Jeg er skuespiller og dramatiker. Ingen biograf. Men bestemte meg for å prøve, hvis ikke ville jeg angre. Så det har jeg drevet med i snart to år nå. Å prøve, sier Lars Vik (62).

- *Kanskje hun tenkte at det var trygt om du gjorde det?*

- Eller motsatt. Det blir jo mer nært og avslørende når jeg som sønn skriver om henne.

**Lars foran et veggmaleri
av Bjørg Vik ved Rådhus-
plassen i Porsgrunn.**

FOTO: CHARLOTTE NAGELL

Forfatter Bjørn Berg skrev så hun nådde ut og fram til folk. Bøkene hennes er oversatt til rundt 30 språk.

FOTO: BJØRN BERG, NTB

BJØRG OG MAMMA

Jeg møter Lars på kontoret hans midt i Porsgrunn. Byen Bjørg kom til som nyutdanna journalist i 1956. Oslojenta hadde fått jobb i lokalavisen, Porsgrunns Dagblad, og aldri før vært i en så liten by. En kveld traff hun arkitekt Hans Jørgen Vik på Park Restauranten, og det sa pang. De gifta seg, bygde hus og fikk tre barn. Lars er eldstemann.

«Hun samla på mye! Alt fra kinobilletter til utklipp fra aviser og magasiner, brev, kontrakter, skolebøker og originalmanus med rettinger, et skattkammer som det har vært merkelig, morsomt og litt skummelt å dykke ned i»

Han starta arbeidet med å lese gjennom forfatterskapet hennes kronologisk. Det består av tolv novellesamlinger, fem romaner samt skuespill og barnebøker. Bjørn Berg er oversatt til 30 språk og har mottatt en rekke utmerkelse, blant dem Ibsenprisen. Hun blir sett på som en av våre mest markante feministiske forfattere.

- Og så forta jeg meg bort til biblioteket for å få tilbake materialet vi donerte etter at Bjørn døde i 2018. Hun samla på mye! Alt fra kinobilletter til utklipp fra aviser og magasiner, brev, kontrakter, skolebøker og originalmanus med rettinger, et skattkammer som det har vært merkelig, morsomt og litt skummelt å dykke ned i.

- Du kaller henne både Bjørg og mamma?

- Jeg begynte å bruke fornavn på foreldrene mine da jeg gikk på gymnaset. Jeg syntes vel det hørt litt tøft ut, men hun ville helst at jeg skulle si mamma.

Biografien skal etter planen utgis neste høst. Jeg har fått lese første del av andre utkast.

DAGBØKER TETT I TETT

Lars har organisert arkivmaterialet i flere kvadratmeter med samlepermer og esker. På en smal hylle står en rekke notatbøker tett i tett. Det er dagbøkene Bjørn begynte å skrive da hun var 13. Frenetisk, ifølge henne selv. I en roman omtaler hun mange år seinere det å kunne skrive ned akkurat det en lyster, og gjemme ordene for seg selv, som den største luksus. På noen av dagbøkene har hun skrevet «adgang forbudt» med store bokstaver.

- Jeg visste ikke at hun skrev så mye dagbok. Så det var overveldende å oppdage. Jeg tror hun tok vare på dem som en dokumentasjon av eget liv for ettertida. Om hun mente at dagbøkene ikke skulle leses, så hadde hun kvitta seg med dem.

GANSKE GUTTEGÆREN

Bjørn Turid Johansen ble født i 1935 og vokste opp i en bygård der Collettsgate krysser Geitemyrsveien ved St. Hanshaugen. Hun bodde på to rom og kjøkken sammen med foreldrene og storebroren, Ivar, som var knappe to år eldre. Det var ikke et litterært hjem, men hver onsdag lå fire, ferske ukeblader på stuebordet.

Hun drømte tidlig om å bli danser, men krigen og flyalarmene kom i veien. Hun prøvde seg også på tegning, men var ikke flink nok. Så da var det skriving igjen, og der fikk hun utløp for skapertrang. Hun begynte å skrive fortellinger og skuespill, og i dagbøkene noterte hun flittig, ofte om gutter. En dag i 1952 ringte for eksempel Olav, og de bestemte seg for å gå på syveren: «Vi satt helt sånn arm-i-bein og hadde det fryktelig hett. Så gikk vi hjemover. Vi ga blaffen i om vi befant oss på «offentlig gate» og utøste vår kjærleik for alles øyne.»

- Jeg fant markører, binderser og huskelapper,

◀ **Bjørg Turid Johansen, student ved Journalistakademiet i 1954.**

FOTO: PRIVAT

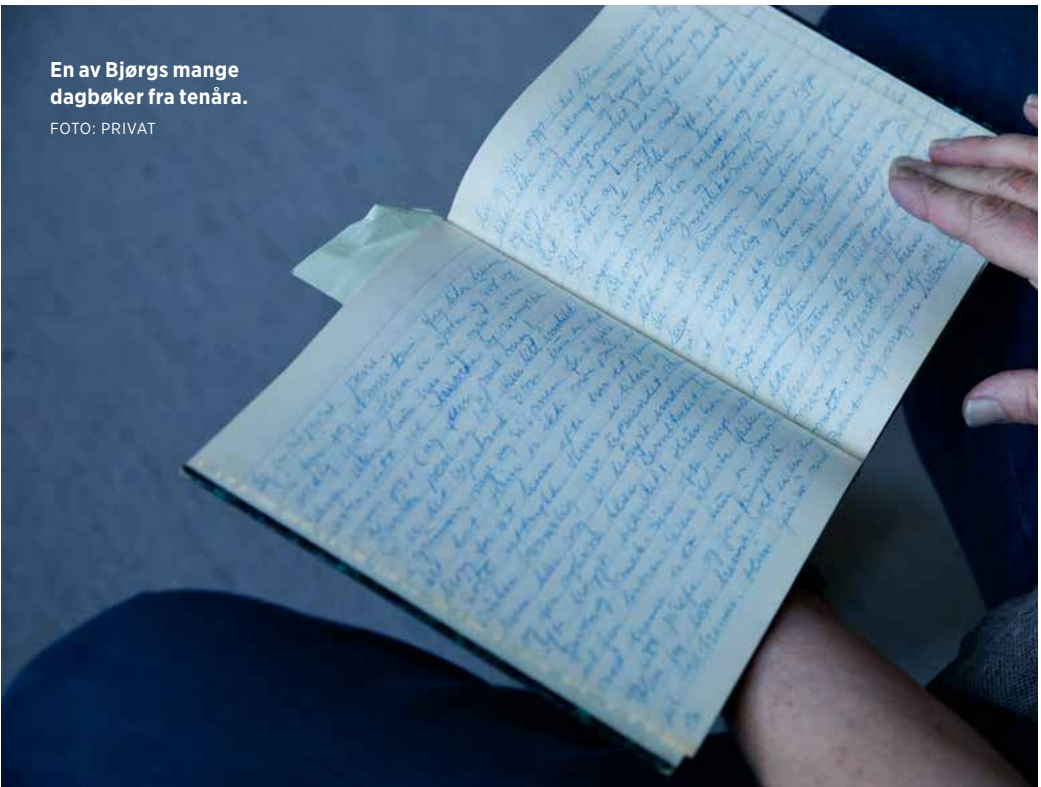
Bjørg Vik (1935 - 2018)

- Bjørg Vik var en fremtredende feministisk forfatter, kjent for sine noveller og romaner. Hun lyktes også som dramatiker.
- Bøkene hennes er oversatt til rundt 30 språk, og hun ble tildelt mange priser og utmerkelser. Tre ganger ble hun nominert til Nordisk Råds Litteraturpris.
- Hun var født og oppvokst i Oslo – i strøket rundt Bislett og St.Hanshaugen, som hun senere beskriver i sine selvbiografiske romaner *Små nøkler, store rom* (1988), *Poplene på St.Hanshaugen* (1991) og *Elsi Lund* (1994).
- Hun begynte tidlig å skrive, utdannet seg til journalist og fikk jobb i lokalavisen i Porsgrunn. Bjørg Vik bodde i Porsgrunn resten av livet.

KILDER: CAPPELENDAMM.NO

En av Bjørgs mange dagbøker fra tenåra.

FOTO: PRIVAT

Bjørg Vik var feminist og uttalte seg tidvis friskt i intervjuer, blant annet om åpne forhold og frie ekteskap. Lars Vik prøver å ikke være snerpete, men sier at noe av det er drøy kost.

FOTO: CHARLOTTE NAGELL

som viser at hun brukte dagbøkene i arbeidet med Elsi Lund-bøkene, som kan betraktes som heimstaddiktning fra Oslo, under og etter krigen. De må leses som romaner, men mye i disse bøkene er nært forbundet med Bjørgs egen oppvekst og menneskene rundt henne. Bjørg sa selv at hun ikke var god til å dikte, men til å fortelle. Hun måtte se noe før hun kunne beskrive det, men tekstene er selvfølgelig filtrert og bearbeida skjønnlitterært.

For lønna leide hun inn en barnepike tre formiddager i uka, sånn at hun kunne lukke døra til soverommet, putte sov-i-ro i ørene og skrive.

HADDE EN DRØM

Allerede som 13-åring skriver Bjørg i en norsk stil at «journalist må være et både interessant og morsomt fag», som svar på hva hun helst vil bli som voksen. Bjørg var ifølge seg selv et snilt og lydig barn, men Lars har oppdaga at drømmene var vidløftige.

- Jeg har forstått at det fra tidlig av var forfatter hun egentlig ville bli. I dag er det en selvfølge for unge jenter å uttale et sånt mål, men den gangen var ikke ambisjonsnivået like høyt. Ikke engang til venninnene sine kunne hun rope noe sånt.

Bjørg trivdes som journalist i Porsgrunns Dagblad. Hun farta rundt på sykkel og skrev om alt fra begravelser til prisene på torget, men portrettintervjuer var hennes styrke, takket være et observant blikk og en humoristisk penn. Etter hvert begynte hun å skrive skjønnlitterært på si. Først om natta, så sa hun opp jobben i avisa, men fortsatte å levere lørdagsportretter. For lønna leide hun inn en barnepike tre formiddager i uka, sånn at hun kunne lukke døra til soverommet, putte sov-i-ro i ørene og skrive.

NOVELLENE BLIR DRISTIGERE

Hun hadde fått et par noveller på trykk da Cappelen utlyste en romankonkurranse. «Den skal jeg søren meg vinne,» tenkte hun, men den gang ei. Romanen ble refusert, men på en oppmuntrende måte. Forlaget mente hun burde satse på noveller, og det rådet fulgte hun. Til slutt hadde hun en passe bunke som hun sendte til Oslo. Da

**Jørgen, Leiken,
Lars, Bjørg og
Hans Jørgen Vik på
sommerferie.**

FOTO: PRIVAT

familien kom hjem fra vinterferie i 1963, lå konvolutten med svaret i postkassa: *Søndag ettermiddag* var antatt. Lykkeligere hadde hun aldri vært, fortalte hun meg under et intervju i 2014.

- De første åra fortsatte Bjørg å skrive noveller, og novellen ble hennes hovedsjanger. På den tida var det få kvinner som skrev skjønnlitterært. Det var mest alvorlige menn i 50-åra som ga ut bøker. Forfatterforeningen var en mannsbastion. Så kom Bjørg: Ung og vakker. Etter hvert skrev hun også dristigere noveller, med eksplisitte erotiske beskrivelser, og tematikken fikk i noen år en kvinnepolitisk tendens, forteller Lars.

GA KLAR BESKJED

Bjørg hevdet at feministen i henne ble født en vårdag i 1950. Broren fikk som vanlig løpe ut etter middag mens hun måtte bli igjen på kjøkkenet. «Hvorfor kan ikke Ivar ta oppvasken for en gang skyld?» spurte hun moren som svarte: «Ivar? Han er jo gutt!».

Urettferdigheten basert på kjønn gjentok seg da broren begynte på universitetet mens foreldrene mente at husmorskolen var alt hun treng-

te. Hun tilbakela ett år der før hun søkte seg inn på Journalistakademiet i 1954, og i hovedoppgaven derfra foreslår Bjørg at vi «en gang for alle setter tingene på rette plass: Menn og kvinner er fullverdige, likestilte individer».

«Hjemmet vårt ble et slags laboratorium for nyfeministiske ideer og praksis»

Hun var med på å lansere det suksessrike, feministiske tidsskriftet *Sirene* i 1973. Året etter starta hun den første feministiske bevisstgjøringsgruppa i Porsgrunn, og i et leserinnlegg formulerte hun målet med gruppa: «Nå skal vi være solidariske med andre kvinner.» Hun ble talskvinne for kvinnebevegelsen og uttalte seg friskt og freidig om frie ekteskap og åpne forhold i intervjuer.

- Mye av det synes jeg det er sjokkerende å lese i dag. Jeg prøver å ikke være snerpete, men det er drøy kost! Og det førte til store oppslag, god PR og flere lesere. Hjemmet vårt ble et slags laboratorium for nyfeministiske ideer og praksis,

Lars og Bjørg Vik i 2015 under en pressekonferanse for Fortellinger om frihet, en festforestilling av Grenland Friteater i anledning Bjørgs 80-års dag.

FOTO: CHARLOTTE NAGELL

og jeg ble tidlig indoktrinert, sikkert på godt og vondt. På ungdomsskolen foreslo jeg å sette opp en bind- og tampongautomat. Da så jentene på meg med store øyne.

TRAKK SEG UT

Bjørg Vik utga sin første roman *Gråt, elskede mann* i 1970. Den ble også til en film Lars omtaler som katastrofal. Hun vendte tilbake til novellen og skrev skuespillet *To akter for fem kvinner*, som ble en stor suksess i inn- og utland. Det feministiske signaturstykket nådde til og med Broadway, men etter hvert ville ikke Bjørg lenger være fanebærer. Hun opplevde at bøkene måtte oppfylle visse kriterier for å klassifisere som gode, feministiske bøker. I et intervju forklarer hun: «Bøkene skulle for eksempel inneholde positive forbilder for kvinner. Jeg kan ikke dikte opp gallionsfigurer eller kvinner vi burde ha vært. Jeg må skrive om kvinner jeg ser.»

- Hun følte det begrensende på kreativiteten, og det tror jeg hun hadde rett i. Jeg synes hun skriver sine beste noveller når hun frigjør seg fra kvinnebevegelsens favntak, folder seg fritt ut og henter stoff fra førstehånds erfaringer.

NÅR SIKRINGEN GIKK

Lars sier han har etterstreba å være etterrettelig og ikke skjønne fortellinga om mora. Som i et hvert liv finnes det mørkere partier og skjær i sjøen, og i teksten hans er de representert ved Bjørgs «kortslutninger» eller psykiske sammenbrudd.

- Jeg er ikke psykiater, så jeg kan ikke si noe om årsakene til at hun ble syk. Men hun hadde et følsomt system, og jeg har tenkt at det har hatt å gjøre med at hun overbelasta systemet. Noen av sammenbruddene kom i forbindelse med stor sorg, som da hun mista broren sin og faren vår. De viktigste mennene i hennes liv. Hun takla mye, men det var en grense, og hvis hun overskred den eller ble dytta over, så gikk hun i svart. Det er som om de egenskapene Bjørg hadde som var så viktige for skrivinga hennes, de kunne også vende seg mot henne og forstyrre sinnet hennes når hun var i ubalanse. Det har vært vanskelig å skrive om, men også en viktig del av å prøve og forstå mer av hvem mamma var, og hva som skjedde når det kokte over.

- I manuset gjengir du Einar Økland, Bjørgs kollega og venn, som sier: «At ho ikkje blei varig psykisk forstyrta, trur eg ho kan takke sin svært gode forstand for, og så det at ho hadde skrivinga.»

- Han er en klok mann. Skrivinga var terapi for henne. I 25 år satt hun og skrev på et kontor rett borti gata her. Hun kom klokka ni og dro klok-

ka tre. Hun hadde arbeidsdisiplin, men trengte regelmessighet for å skrive.

MED MAMMA PÅ CLUB 7

Etter første gjennomlesning av biografien antyda den litterære konsulenten at Lars hadde gitt faren vel mye plass. Det har han tatt ad notam, men er likevel tydelige på at faren må med, for Hans Jørgen var Bjørgs grunnmur og anker. Han var hennes førsteleser, og dommen var som regel overstrømmende. De to var hverandres store kjærlighet, selv om forholdet ble satt hardt på prøve av henne i perioden hun sto i front for kvinnebevegelsen.

«Det er litt pinlig å innrømme, men jeg syntes hun var kul da jeg var ung. Det var ingen andre som hadde med seg mora si på Club 7»

- Hans Jørgen var så stolt av henne, og det la han aldri skjul på. Mange mannfolk hadde trøbel med framgangsrike damer. Det var gutta som skulle gjøre karriere, men han støtta henne fullt og helt. Konsekvent.

- *Du var også fan av mora di?*

- Det er litt pinlig å innrømme, men jeg syntes hun var kul da jeg var ung. Det var ingen andre som hadde med seg mora si på Club 7, men ungdomstida var ikke bare rosenrød. Det kan du lese om i novella *Ung gutt i motlys*. Der skriver hun om en litt håpløs fyr som flytter hjemmefra, og hans fomitele forsøk på å stable et liv på beina og trøblete forhold til foreldrene. Det er en god beskrivelse av min løsrivelsesprosess. Han heter forresten Bernt, men jeg vet hvem han er.

AVTRYKK AV ERFART LIV

Trilogien om Elsi Lund - *Små nøkler, store rom* (1988), *Poplene på St. Hanshaugen* (1991) og *Elsi Lund* (1994) - blir beskrevet som en bauta i norsk etterkrigslitteratur og et illustrerende tidsdokument. Bøkene fikk strålende mottakelse, og Lars har funnet en hel bunke med takknemlige leserbrev i morens arkiv. Folk kjente seg igjen i oppvekstskildringen, også i Finnmark.

Den første boka utkom da Bjørg var 53, men manuset hadde allerede ligget innelåst i en safe i 12 år. Lars antar at hun trengte avstand til materialet og ville vente til mora var død. Bjørgs forhold til egen mor var anspent, og i boka tegner forfatteren et beskt portrett av mora til Elsi.

- Bjørg forandra fortellerperspektiv fra jeg til hun før utgivelse av den første boka for at den ikke skulle leses som en selvbiografi, men det var likevel en kraftanstrengelse for henne å skrive de bøkene. Hun fortalte at hun gråt mens hun skrev noen av sekvensene. Det gjør jeg også når jeg leser dem, for eksempel synes jeg hun beskriver forholdet mellom Elsi og broren så vakkert.

INNE PÅ LIVSTID

Hans Jørgen døde brått i 1995, og grunnmuren ble revet vekk under Bjørg. Hun skriver romanen *Roser i et sprukket krus* i 1996, noen enaktere og en novellesamling i 2002. Så er det slutt. Hun hadde skrevet det hun skulle skrive.

«Jeg tror alderdommen hennes hadde sett annerledes ut om hun hadde fortsatt å skrive»

- Jeg tror alderdommen hennes hadde sett annerledes ut om hun hadde fortsatt å skrive. For hun hadde det best når hun skrev. En søndag hun var på middag hos oss, spurte en yngre venninne henne: «Hva driver du med for tida, Bjørg?» «Jeg? Jeg sitter inne på livstid!» svarte hun, og det var på en måte det hun gjorde. Hun hadde en voldsom frihetstrang hele livet og svarte gjerne: «Takk, jeg bestemmer selv!» uansett hvor gode rådene var.

For Lars har det vært altoppslukende å arbeide med biografien. Han har sagt i fra hjemme at de må si ifra om han trøtter dem ut med snakket om mamma, mamma, mamma.

- Bjørg satt og tegna familietrær de siste åra, men jeg var ikke interessert. Jeg ser heller mot neste sommer enn forrige, og hadde jo ikke tenkt at jeg skulle skrive om livet hennes, men kanskje det er det Bjørg har ant, eller lurt på eller ønska seg til og med. Eller kanskje er det for mye å antyde. Gudene veit. Jeg fikk ikke spurt henne.